

УДК 159.9:355.233

В. А. ГРІШКО-ДУНАЄВСЬКА,

*старший викладач кафедри англійської мови Національної академії
Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький*

СУБ'ЄКТ-СУБ'ЄКТНА ВЗАЄМОДІЯ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ: СУТНІСТЬ ТА ЇЇ СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ

У статті проведено аналіз наукової психолого-педагогічної літератури, що дозволив уточнити сутність поняття “суб’єкт-суб’єктної взаємодії в процесі вивчення іноземної мови” у вищих військових навчальних закладах, а також розкрити структуру суб’єкт-суб’єктної взаємодії та виокремити її компоненти.

Ключові слова: *суб’єкт-суб’єктна взаємодія, компоненти, іноземна мова, спільна діяльність, майбутні офіцери-прикордонники, вищий військовий навчальний заклад.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Входження України в освітній та науковий простір зумовлює докорінну перебудову лінгвістичної освіти у вищих навчальних закладах, як цивільних, так і військових, адже випускники вищих військових навчальних закладів (далі – ВВНЗ) повинні вільно спілкуватися іноземною мовою під час виконання службових завдань. На сучасному етапі розвитку освіти виникла необхідність у внесенні суттєвих змін до побудови процесу взаємодії між учасниками навчально-виховного процесу. А це, у свою чергу, вимагає значного вдосконалення усіх компонентів навчально-виховного процесу, починаючи

від змісту й методів і закінчуючи його формами. Сутнісною основою сучасної парадигми навчання та виховання є особистість суб'єкта навчання, орієнтація педагога на гуманні, демократичні принципи навчання, взаємини співпраці, взаємоповаги та взаєморозуміння. Специфіка підготовки фахівців у сфері охорони та захисту державного кордону України полягає у використанні іноземних мов у процесі виконання різноманітних службових завдань. Це зумовлено розвитком міжнародного співробітництва з правоохоронними відомствами зарубіжних країн, інтеграцією кордонів Європейського Союзу, активізацією участі українських прикордонників у спільних операціях протидії нелегальній міграції, контрабанді, торгівлі людьми, наркотиками та зброєю. Професійна діяльність майбутніх офіцерів-прикордонників відбувається в тісних міжмовних контактах. Тому основною метою в навчально-виховному процесі є оволодіння майбутніми офіцерами-прикордонниками іншомовною професійною комунікативною компетенцією, уміннями та навичками перекладацької діяльності для виконання службових обов'язків під час охорони державного кордону. Навчання іноземної мови має професійну спрямованість, яка передбачає підготовку курсантів до вміння використовувати іноземну мову у службовій діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Аналіз досліджень низки науковців (М. Боришевського, Л. Грімак, Є. Єгорової, В. Кан-Калика, С. Кондратьєвої, Н. Кузьміної, О. Кульчицької, О. Леонтьєва, В. Моргуна, Б. Ломова, А. Петровського, В. Рибалки, Н. Пов'якель та ін.) свідчить, що проблема реального становища суб'єкта навчання, проблема його активності та самоактивності у навчально-виховному процесі належать до найважливіших, особливо, коли мова йде про суттєву перебудову педагогічного процесу і приведення його у відповідність до практичних запитів сьогодення.

У наш час традиційні педагогічні засоби вступили у суперечність з вимогами освіти. Виховання та навчання в тому вигляді, в якому вони існують у традиційно монологічній вищій школі, стають недостатніми. Необхідна розробка нових психологічних підходів до розуміння сутності взаємодії між педагогом та суб'єктом навчання.

Вивчення наукової літератури свідчить, що низка зарубіжних та вітчизняних дослідників вивчали проблему взаємодії суб'єктів навчання в найширшому розумінні цього поняття. Значний вклад у дослідження проблеми взаємодії внесли психологи А. Адлер, Б. Ананьєв, А. Бандура, Е. Берн, В. Бехтерев, Дж. Брунер, Л. Виготський, Ч. Кулі, К. Левін, О. Леонт'єв, А. Маслоу, Дж. Мід, В. М'ясищев, К. Роджерс, С. Рубінштейн, З. Фрейд, Е. Фромм, Е. Холл, К. Хорні та ін.

Виходячи з психологічних закономірностей розвитку суб'єктності, можна сказати, що сутнісною характеристикою особистісно-орієнтованої освіти є суб'єкт-суб'єктна взаємодія учасників навчально-виховного процесу. У психолого-педагогічних дослідженнях поняття "суб'єкт-суб'єктна взаємодія" з'явилася відносно недавно, хоча Л. Толстой, В. Острогорський, С. Шацький, К. Станіславський своєю діяльністю показали позитивний досвід співробітництва викладачів і студентів для творчого опанування діяльністю, їх особистісного зростання, морального розвитку. Звернення до сутності поняття суб'єкт-суб'єктної взаємодії викликано розвитком психолого-педагогічних досліджень, зокрема дослідженнями проблем спілкування і успішної спільної діяльності в процесі навчання.

Мета статті полягає в уточненні сутності поняття "суб'єкт-суб'єктної взаємодії в процесі вивчення іноземної мови" у вищих військових навчальних закладах, розкритті структури та виокремленні її структурних компонентів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Низка науковців (В. Краєвський, І. Лейнер, Н. Моїсєєва) вважають, що суб'єкт-суб'єктна взаємодія передбачає діалогічний принцип організації взаємовідносин між відкритими системами – викладачем та студентом, – які передбачають досягнення взаєморозуміння, що реалізується в нових спільних умовах на основі спільної діяльності.

Низка науковців (О. Бодалев, С. Братченко, І. Васильєва, М. Борішевський, Г. Ковальов, Б. Ломов, М. Савчин, І. Слободянюк та ін.), досліджуючи суб'єкт-суб'єктну взаємодію, звертають увагу на те, що вона характеризується рівністю психологічних позицій учасників спілкування, обоюдною активністю сторін. При цьому кожна сторона не тільки зазнає впливу, але й сама однаковою мірою впливає на іншу взаємним про-

никненням партнерів у світ почуттів і переживань один одного, готовністю приєднатись до точки зору іншої сторони, прагненням до співучасті, співпереживання, прийняття один одного, взаємною повагою, довірою, щирістю, прагненням досягти порозуміння, визнанням за співрозмовником права і можливості до змін та розвитку, активною гуманістичною установкою партнерів.

У науковій літературі наводиться суб'єкт-суб'єктна модель взаємодії [14]. Відповідно до цієї моделі побудована педагогіка співробітництва, полісуб'єктний підхід, особистісно орієнтована взаємодія. У цьому випадку і викладач, і суб'єкт навчання визнаються рівноправними суб'єктами педагогічної взаємодії. Вони мають певну свободу у конструюванні власної діяльності, характерною ознакою якої є можливість зробити самостійний вибір, реалізувати своє "Я". Основні протиріччя розв'язуються шляхом співробітництва, а не за допомогою примусу. Тому особливу цінність мають такі особистісні характеристики, як здатність до самореалізації, творчого зростання. Відносини будуються на реалістичному ґрунті взаємоприйняття і взаєморозуміння, а тому кожен має можливість бути індивідуальністю. Переважає демократичний стиль керівництва, викладання орієнтоване на індивідуальність кожного учасника навчального процесу, а діяльність навчання – на самопобудову особистості, що має цінність як для самого суб'єкта навчання – студента, так і для викладача. Самореалізація особистості педагога є умовою для самореалізації учня і, навпаки, успішне особистісне зростання студента є стимулом для розвитку особистості викладача [14].

Низка науковців стверджують, що взаємодія є необхідною умовою ефективності педагогічного процесу. Педагогічний процес – це динамічна взаємодія вихователів і вихованців, спрямована на досягнення поставленої виховної мети (С. В. Кульневич). У 60–70-ті роки покладено початок новому розумінню педагогічного процесу. Педагогічний процес, виходячи із центрального для вітчизняної психології принципу єдності діяльності та суспільних відносин, розуміється як спільна діяльність учителя і учнів, яка розглядається з двох позицій: перша – передбачає діяльну детермінацію психічного розвитку, ставлячи акцент на вивченні предметного аспекту онтогенезу діяльності, який реалізується в предметній

взаємодії; друга – передбачає соціально-діяльнісну детермінацію психічного розвитку і фіксує увагу на взаємозв'язку предметного й соціального аспектів взаємодії учителя і учнів. Обидва підходи одержали досить широкий розвиток у вітчизняній психологічній науці [4; 5; 12].

Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (НАДПСУ) – це вищий військовий навчальний заклад, що здійснює базову підготовку різних категорій персоналу для Державної прикордонної служби України (ДПСУ). Специфіка навчально-виховного процесу НАДПСУ визначається переважно авторитарною (чітко регламентованою) системою управління навчально-виховним процесом, яка базується на статутних відносинах, що впливає на здійснення будь-якого виду діяльності майбутнього офіцера-прикордонника. Саме період перебування майбутнього офіцера-прикордонника в НАДПСУ характеризується найбільш інтенсивним накопиченням ним необхідних знань з усіх питань майбутньої служби, з військової педагогіки, психології та етики, методики виховної роботи, зокрема вивчення іноземної мови.

Для розуміння сутності суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладачів та курсантів ми звернулись до наукової літератури (Ю. Сухарніков, Н. Непомняща, І. Ільєсов, В. Ляудис) і розглянули учасників процесу цієї взаємодії. Розглядаючи курсантів як суб'єктів діяльності, виникає необхідність зазначити, що суб'єктом процесу взаємодії виступає не лише один курсант. Суб'єктом може бути вся група. Це означає, що в межах суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладачі вступають у взаємодію з колективним суб'єктом, де окремий суб'єкт-особистість є його ланкою, і в кооперативну масову діяльність він включається через індивідуальну діяльність. Таким чином, суб'єкт-суб'єктну взаємодію викладачів і курсантів можна представити як взаємодію типу “викладач-курсант (група курсантів)”.

Для того щоб детальніше зрозуміти сутність суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладачів і курсантів, необхідно розглянути місце кожного з учасників цього процесу. Іноземна мова як предмет викладання виявляє потужні ресурси для розвитку фахової компетентності спеціалістів, оскільки фахова компетентність є невід'ємним компонентом життєвої

компетентності особистості. Важливим у цьому є те, що іноземна мова, зокрема англійська, на відміну від інших іноземних мов, може вважатися найбільш поширеною у світі. Тому процес її вивчення у ВВНЗ виявляється глибоко та стійко мотивованим, що постає одним із важливих розвивальних чинників у процесі становлення сучасного військовослужбовця. На це впливають такі чинники:

оволодіння іноземною мовою є засобом загального та професійного розвитку особистості майбутнього офіцера-прикордонника;

вивчення іноземної мови сприяє розвитку позитивної мотивації, що в свою чергу сприятиме трансформації спонукань курсантів до зрілої мотиваційної сфери для належного виконання своїх обов'язків у службовій професійній діяльності;

засобами іноземної мови виховують інтерес до змісту та процесу професійної діяльності, бажання до професійного зростання, почуття обов'язку перед суспільством та патріотизму, прагнення до самоствердження тощо;

вивчення іноземної мови формує у курсантів-прикордонників позитивний мотив щодо усвідомлення теоретичної та практичної значущості отриманих знань, показує “перспективні лінії” для професійного кар'єрного зростання у подальшій службі у ДПСУ.

Вступаючи до ВВНЗ, майбутні офіцери-прикордонники не завжди розуміють сутність їх майбутньої професійної діяльності, вони не усвідомлюють, які знання, уміння, навички та якості їм будуть необхідні для вирішення професійних завдань, яка система підготовки приведе їх до опанування майбутньої спеціальності та формування необхідних компетентностей. Подолати ці труднощі майбутнім офіцерам-прикордонникам повинні допомогти викладачі.

Засвоєння навчального матеріалу відбувається через пізнавальну діяльність курсантів. Низка науковців [8; 15] пізнавальну діяльність студентів розглядають як діяльність учіння, де кожний студент є суб'єктом діяльності, а не предметом, як у навчанні [8]. В. Василевич у своїх дослідженнях уточнює сутність поняття “учіння” і “навчання” [2]. На думку автора, учіння – це діяльність студентів, а навчання – двосторонній процес, що включає в себе діяльність студентів – учіння і діяльність викла-

дача – викладання. Діяльність учіння або пізнавальну діяльність студентів В. Василевич розглядає з позиції, що кожний зі студентів як суб'єкт діяльності повинен перетворити у відповідності до загальної структури дій певний предмет для того, щоб засвоїти, інтеріоризувати уміння, знання, набути навички [2]. З. А. Решетова вважає, що важливе місце в контексті даної проблеми має позиція викладачів, які повинні в процесі суб'єкт-суб'єктної взаємодії зі студентами здійснювати їх “планомірний і спрямований розвиток”. Досягти цього можливо в умовах сумісної діяльності викладачів і студентів, їх співробітництві. Співробітництво В. Василевич розуміє як форму суб'єкт-суб'єктної взаємодії, де суб'єкт навчання спочатку виконує організаційні дії як сумісну, розподільчу діяльність, а потім “у процесі інтеріоризації ця сумісна, зовнішня й розгорнута діяльність стає внутрішньою і згорненою діяльністю того, хто навчається” [2].

Нам імпонує думка В. Василевич, і тому в межах нашого дослідження суб'єкт-суб'єктна взаємодія під час вивчення іноземної мови – це процес взаємовпливу суб'єктів один на одного, що відбувається у спільній навчальній діяльності викладачів і майбутніх офіцерів-прикордонників, де кожен з учасників орієнтований на виконання своїх функцій (викладачі організують сприятливі умови для взаємодії, а курсанти як колективний суб'єкт опановують знання, уміння та навички через пізнавальну діяльність, яка ґрунтується на індивідуальній діяльності кожного суб'єкта-особистості) та здійснюється у формі співробітництва з метою якісної підготовки до виконання службових завдань засобами іноземної мови.

Низка науковців сходяться у думці про те, що суб'єкт-суб'єктна взаємодія є структурною, багатокомпонентною категорією (Х. Й. Лійметс, О. Бодалев, А. В. Мудрик, В. Я. Ляудис). При аналізі структури взаємодії мова звичайно йде про сторони або компоненти взаємодії. Виділення елементів взаємодії прямо пов'язане з позицією того або іншого автора щодо її сутності й співвіднесення з діяльністю і спілкуванням. Б. Паригін був одним з перших у радянській соціальній психології, хто почав спробу виділити в структурі взаємодії основні складові, що характеризують взаємодію як процес. Цими складовими є: кооперативна діяльність, інформаційні зв'язки, взаємовплив, взаємовідношення й взаєморозуміння (Б. Ф. Паригін). Надалі ця точка зору одержала свій розвиток у роботах

інших психологів (В. Ф. Перевалов, Н. І. Наєнко, Б. Ф. Ломов, Я. Л. Коломинський, О. Бодалев, Г. М. Андреева).

М. Обозов, вважаючи взаємодію більш широким поняттям, ніж спілкування, включає в нього взаємні дії, взаєморозуміння, взаємовідношення й взаємовплив [13]. У цілому, на його думку, взаємодія протікає в єдності когнітивних (усвідомлення суб'єкта), афективних (ставлення до суб'єкта) і поведінкових (дії стосовно суб'єкта) процесів. При цьому поведінковий компонент включає в себе, насамперед, результати діяльності і вчинки. Поведінка розуміється як зовнішня активність суб'єкта, яка спрямована на успішність спільної діяльності. Афективний компонент включає все те, що пов'язане зі станами особистості (позитивні емоційні або конфліктні стани, почуття симпатії-антипатії один до одного, задоволеність собою, партнером, роботою тощо) та виявляється в міжособистісних взаємостосунках, визначаючи особливості сприймання, розуміння людини людиною, регулюючи характер поведінки між партнерами. Когнітивний компонент містить всі психічні процеси, пов'язані з пізнанням оточення і самого себе. Перш ніж відчути симпатії-антипатії, включатися в спілкування, людина усвідомлено або неусвідомлено пізнає іншу людину [13]. Виходячи із цього, можна зробити висновок про те, що процес взаємодії впливає не тільки на зовнішні вияви індивіда, але й торкається всіх сфер його психіки, зумовлюючи їх розвиток та удосконалення.

Я. Коломинський у структурі взаємодії виділяє три взаємопов'язаних компоненти: поведінковий, емоційний і когнітивний [9]. На думку автора, провідним із трьох компонентів є емоційний (ставлення педагога до вихованця), з яким пов'язаний когнітивний компонент (знання, розуміння педагогом внутрішнього світу учня) і поведінковий (вибір засобів і способів впливу). Відповідно до точки зору В. Кушнірюка психологічна взаємодія як спілкування має два боки. Це інформаційно-комунікативна діяльність (взаємозв'язок і взаємодія) і психологічна діяльність (взаємопізнання, взаємовідношення й взаємовплив). Близькою є позиція зарубіжного психолога М. Аргайла, який у взаємодії виділяє вербальну й невербальну комунікацію, контакт очима, сприйняття інших, діадні відносини й соціальні навички [17]. Найбільш відомі трикомпонентні схеми взаємодії: практичне, афективне й гностичне [1]; регулятивне, афективне

й інформаційне [11]; інформаційне, організаційне й перцептивне. Якщо їх узагальнити, чітко проглядаються (але авторами водночас не виділяються) такі структурні компоненти взаємодії: поведінковий (практичний або організаційний); інформаційний (комунікативний); афективний (ставлення до іншого) і гностичний (перцептивний).

Ґрунтовне дослідження компонентів взаємодії було проведено Л. Павловою, в якому вона розкриває змістову структуру педагогічної інтерактивної взаємодії, до основних компонентів якої віднесено:

інформаційний компонент, у якому розкривається інформація, необхідна суб'єкту для організації взаємодії;

мотиваційний компонент, котрий відображає зацікавленість і потребу суб'єкта в організації та здійсненні ефективної взаємодії;

діяльнісний компонент, що складається з таких напрямів: когнітивна діяльність (спрямована на вивчення інформації, необхідної для здійснення взаємодії); проектувальна діяльність (спрямована на проектування змісту та моделей взаємодії); конструктивна діяльність (спрямована на створення моделей взаємодії); прогностична діяльність (спрямована на прогнозування можливих результатів взаємодії); комунікативна діяльність (спрямована на організацію і створення комунікативного поля взаємодії); організаторська діяльність (спрямована на організацію та виконання взаємодії).

Дослідниця А. Мудрик називає такий необхідний компонент педагогічної взаємодії, як комунікативний, в якому реалізуються соціальні стосунки між вихователем і вихованцем і в процесі якого відбувається передача цінностей суспільства. По суті комунікативна взаємодія, будучи складовою педагогічної взаємодії, набуває характеру взаємодії міжособистісної. Цю думку доводить у своїй праці і В. Патюшкін, досліджуючи функції і форми співробітництва учителя і учнів у навчальній діяльності. У своєму дослідженні він зазначає, що переведення навчального процесу на рівень особистісної взаємодії перетворює учіння у двоспрямований процес, який веде до стирання протилежності між позиціями вчителя і учня, тобто навчальний процес перетворюється в діалог, де кругозір учня взаємодіє з кругозором учителя, що збагачує його й іншого. В. Кан-Калик

виділяє такі складові педагогічної взаємодії, як спілкування, діяльність, комунікацію [7].

У структурі педагогічної взаємодії Л. Велитченко виділяє регулятивний та виконавчий аспекти. До регулятивних елементів належать Я-концепція, особистісні мотиви, а до виконавчих – мета, дії, результат та винагорода [3]. Р. Кричевський до її складу відносить когнітивний компонент (від успішності (адекватності) процесу пізнання людьми один одного залежить ефективність спільної діяльності й характер взаємодії); афектний компонент (він визначає особливості сприймання й розуміння, регулює характер поведінки); конативний компонент (стійка послідовність поведінки щодо об'єкта) [10].

В. Терещенко, досліджуючи формування готовності майбутніх учителів до інтерактивної взаємодії з учнями, виокремлює діловий компонент. Авторка наголошує, що за змістом інтерактивна взаємодія включає обмін між її суб'єктами та діями, а також підкреслює, що існує обмін між мотивами, цінностями, діями, ідеями, оцінками, і, відповідно, існують особистісно-емоційний та духовний компоненти [16].

Б. Паригін вирізняв у взаємодії зміст та форму, остання характеризує поведінку людей у спільній діяльності (дія, протидія, конфлікт, кооперація, диференціація, інтеграція тощо). Зміст інтеракції становлять соціальні відносини (економічні, правові тощо). Автор запропонував узагальнену структуру взаємодії як процесу: діючі індивіди; спільна, кооперативна діяльність; інформаційний зв'язок; взаємовплив; відносини; взаєморозуміння. І. Гапійчук у структурі взаємодії виокремлює такі компоненти: мета, суб'єкти, зміст, етапи, технології та результат [6]. При цьому автор зазначає, що наукове осмислення взаємодії буде неповним без визначення її функціональних можливостей. На підставі сутнісних характеристик процесу навчання як єдності викладання й учіння, а також співвідношення діяльність – пізнання – взаємодія вона виділяє такі функції взаємодії, як: організація спільної діяльності; формування та розвиток міжособистісних відносин; регуляція спільної діяльності й відносин.

О. Колесник у структурі взаємодії виокремлює як змістові, так і функціональні компоненти. До змістових дослідник відносить мотиваційний, інформаційний, діяльнісний та рефлексивний, відповідно до

функціональних – ціннісно-орієнтаційний, пізнавальний, етап набуття досвіду та регулятивний. Автор стверджує, що провідне місце з-поміж змістових компонентів має діяльнісний, оскільки він включає систему вмінь, що забезпечують взаємодію. Інформаційний компонент є основою діяльнісного, оскільки, за висловом Ю. Бабанського, уміння – це знання в дії, але не безпосередньо, а через мотиваційний компонент, оскільки ефективність засвоєння знань залежить від потреб, інтересів особистості. Таким чином, спостерігається взаємозв'язок між інформаційним, діяльнісним і мотиваційним компонентами. Дослідник також зазначає, що змістові та функціональні складові є взаємозумовленими. Розкриваючи їх зміст, автор вважає, що мотиваційна складова взаємодії вчителя з учнями виконує провідну роль, визначаючи його орієнтованість на партнерську, суб'єкт-суб'єкту взаємодію, що розгортається як спільна діяльність учителя з учнями, учнів між собою, змістом якої є навчально-пізнавальна діяльність, а метою – формування особистості учнів.

У своєму дослідженні О. Колесник доводить, що мотиваційний компонент взаємодії забезпечує її ціннісно-орієнтаційну функцію, оскільки орієнтує вчителя на визнання учня як рівноправного суб'єкта навчального процесу. Інформаційний компонент взаємодії тісно пов'язаний з пізнавальною функцією, оскільки він передбачає оволодіння системою знань, необхідних для організації взаємодії. Рефлексивний компонент взаємодії забезпечує регулятивну функцію, його зміст становить рефлексія, яка допомагає пізнати себе, усвідомити свої можливості та спрямувати на осмислення власних реакцій, їх причин і наслідків. На думку автора, саме діяльнісний компонент стає тим підґрунтям, на якому активно розгортається педагогічна взаємодія, що стимулює, активізує зміст і характер цієї діяльності та соціальне становлення особистості. Узагальнюючи структуру взаємодії, О. Колесник підкреслює, що в реальному акті взаємодії всі названі компоненти виявляються в єдності, в іншому випадку ця взаємодія не буде ефективною.

З позиції представників теорії соціальної дії, які вбачають структурні компоненти взаємодії не окремо взятих індивідів, а індивідів, що контактують між собою, а також їх зв'язок, вплив один на одного і зміни, що в них відбуваються. Їхній погляд на структуру взаємодії дозволяє

і на цьому рівні вивчення проблеми ще раз переконалися як у тісному взаємозв'язку елементів досліджувального процесу, так і в двобічному характері тих змін, які його здійснення здатне викликати в учасників контакту.

Особливе місце при аналізі складових компонентів взаємодії як способу реалізації потреб людей посідає проблема мотивації. К. Левін стверджує, що людина завжди існує в певній “актуальній ситуації”, у деякому “силовому психологічному полі”, де кожна річ виступає не сама по собі, а в її ставленні до її потреб і прагнень. Тобто ті чи інші предмети, різні райони “життєвого простору” стають мотивами в силу потребнісного ставлення до них індивіда. Механізм взаємопов'язаних змін, що відбувається в цій системі, К. Левін визначає, виходячи з активності самої людини, і вважає, що будь-яка її дія в даній “актуальній ситуації” змінює співвідношення сил і по-новому зумовлює поведінку суб'єкта. Таким чином, взаємодія людини з оточуючими здатна впливати на її мотивацію і за допомогою цього – на психічні процеси індивіда загалом.

Проведений аналіз наукової літератури з проблеми, що вивчається, надав можливість виокремити у структурі суб'єкт-суб'єктної взаємодії такі компоненти: мотиваційний, комунікативний і діяльнісний.

Мотиваційний компонент суб'єкт-суб'єктної взаємодії в процесі вивчення іноземної мови відображає зацікавленість та потребу викладачів і майбутніх офіцерів-прикордонників та є системою взаємопов'язаних мотивів, що спонукають майбутніх офіцерів-прикордонників до засвоєння та використання іноземної мови у професійній діяльності.

Комунікативний компонент – спрямований на організацію та створення комунікативного поля викладачів і майбутніх офіцерів-прикордонників під час суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Основною складовою компонента є спілкування. Результатом подібної комунікації виступає зміна установок і поведінки членів групи, досягнення ними певної міри співпереживання, взаєморозуміння, згоди, тобто зміна реальних взаємовідносин між ними. Останнє розуміється як “взаємна готовність партнерів до певного типу переживань та дій” (О. Бодалева) і слугує одночасно основою для нових взаємодій.

Діяльнісний компонент відображає спільну діяльність викладачів і майбутніх офіцерів-прикордонників під час вивчення іноземної мови, яка відображає взаємозадоволеність та взаємостосунки під час суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Висновок і перспективи подальшого дослідження. Суб'єкт-суб'єктна взаємодія є структурною, багатоконпонентною категорією. Проведений аналіз наукової літератури надав можливість виокремити в структурі “суб'єкт-суб'єктної взаємодії” в процесі вивчення іноземної мови у ВВНЗ три взаємопов'язаних компоненти: мотиваційний, комунікативний і діяльнісний. Узагальнення результатів дослідження суб'єкт-суб'єктної взаємодії в процесі вивчення іноземної мови у вищих військових навчальних закладах дозволяє зробити висновки, що суб'єкт-суб'єктна взаємодія в процесі вивчення іноземної мови у ВВНЗ – це процес взаємовпливу суб'єктів один на одного, що відбувається у спільній навчальній діяльності викладачів і майбутніх офіцерів-прикордонників, де кожен з учасників орієнтований на виконання своїх функцій (викладачі організують сприятливі умови для взаємодії, а курсанти як колективний суб'єкт опановують знання, уміння та навички через пізнавальну діяльність, яка ґрунтується на індивідуальній діяльності кожного курсанта-особистості), та здійснюється у формі співробітництва з метою якісної підготовки до виконання службових завдань засобами іноземної мови. Перспективи подальших наукових розвідок автор вбачає у розкритті сутності структурних компонентів та визначення особливостей суб'єкт-суб'єктної взаємодії у процесі вивчення іноземної мови у ВВНЗ.

Список використаної літератури

1. Бодалев А. А. Восприятие и понимание человека человеком / А. А. Бодалев. – М., 1982. – 200 с.
2. Василевич В. В. Суб'єкт-суб'єктна взаємодія викладачів і студентів у процесі формування іншомовної професійної компетентності майбутніх економістів / В. В. Василевич // Наукові праці. – Том 42. – Випуск 29. – К. – Педагогіка. – С. 142–146.
3. Велитченко Л. К. Педагогічна взаємодія: теоретичні основи психологічного аналізу / Л. К. Велитченко. – О. : ПНЦ АПН України, 2005. – 215 с.

4. Гальперин П. Я. Психология как объективная наука: Избранные психологические труды / П. Я. Гальперин. – М. : МПСИ, 2003. – 479 с.
5. Давыдов В. В. Психологическая теория учебной деятельности и методов начального обучения, основанных на содержательном обобщении / В. В. Давыдов. – Томск, 1992. – 114 с.
6. Гапійчук І. М. Педагогічні умови емоційної взаємодії “викладач – студент” у процесі навчання у класичному університеті : дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / Гапійчук Інна Миколаївна. – О., 2003. – 242 с.
7. Кан-Калик В. А. Учителю о педагогическом общении : кн. для учителя / В. А. Кан-Калик. – М. : Просвещение, 1987. – 190 с.
8. Козаков В. А. Самостоятельная работа студентов и ее информационно-методическое обеспечение : учеб. пособие. – К. : Вища шк., 1990. – 248 с.
9. Коломинский Я. Л. Психология взаимоотношений в малых группах / Я. Л. Коломинский. – Минск, 1976. – 350 с.
10. Кричевский Р. Л. Психология малой группы / Р. Л. Кричевский, Е. М. Дубровская. – М., 1991. – 96 с.
11. Ломов Б. Ф. Проблема общения в психологии / Б. Ф. Ломов // Проблема общения в психологии. – М. : Наука, 1981. – С. 3–23.
12. Макарова А. К. Психология труда учителя / А. К. Макарова. – М. : 1993. – 191 с.
13. Обозов Н. Н. Психология работы с людьми / Н. Н. Обозов. – М. : МАУП, 2004. – 228 с.
14. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмельюк, А. В. Семенова [та ін.] ; за ред. З. Н. Курлянд. – 3-те вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2007. – 495 с.
15. Психологічний словник / За ред. В. І. Войтка. – К. : Вища. шк., 1982. – 75 с.
16. Терещенко В. А. Формування психологічної готовності майбутніх учителів до інтерактивної взаємодії з учнями : дис. канд. пед. наук : 19.00.07 / Терещенко Вікторія Анатоліївна. – Кам’янець-Подільський, 2008. – 237 с.
17. Argyle M. The psychology of interpersonal behavior / M. Argyle. – Harmondsworth, Penguin books, 1990. – 279 p.

Рецензент – доктор психологічних наук, професор Волобуєва О. Ф.

Стаття надійшла до редакції 07.02.2014.

Гришко-Дунаевская В. А. Субъект-субъектное взаимодействие в процессе изучения иностранного языка в высших учебных военных заведениях: сущность и ее структурные компоненты

В статье проведен анализ научной психолого-педагогической литературы, позволяющий уточнить сущность понятия “субъект-субъектного взаимодействия в процессе изучения иностранного языка” в высших военных учебных заведениях, а также раскрыть структуру субъект-субъектного взаимодействия и выделить его компоненты.

Ключевые слова: *субъект-субъектное взаимодействие, компоненты, иностранный язык, общая деятельность, будущие офицеры-пограничники, высшее военное учебное заведение.*

Grishko-Dunaievska V. A. Subject-subject interaction in the foreign language studying process at the higher military educational establishments: the essence and its structural components.

Scientific psychological and pedagogic literature has been analyzed by the author that allowed to consider the essence of subject-subject interaction as a principle of its efficient organization which is based on psychological positions equality. We have defined the meaning of terms “subject-to-subject interaction in a foreign language studying process” at the military higher educational establishment, revealed the structure of the subject-subject interaction and differentiated its components. The essential basis for the modern paradigm of studying and education is the personality, orientation of the pedagogue on human, democratic principles of teaching, the relationship of cooperation, mutual respect and understanding. Specificity of professional training in security and protection of the State border of Ukraine is the usage of foreign languages in the professional activities performing process. A foreign language studying is professionally focused and it provides the ability development for a foreign language usage in the professional activities.

The analysis of the scientific literature on the problem provided an opportunity to highlight the structure of subject-subject interaction of the following components: motivation, communication and activity components. Motivation component of subject-subject interaction in the process of foreign language studying reflects the interest and needs of teachers and future border-

guard officers. It is presented as a system of interrelated reasons motivating future border-guard officers to master and use a foreign language in the professional activities.

Communication component is aimed at communication field organization for teachers and future border guard officers in the process of subject-subject interaction. The result of such communication acts change attitude and behavior of group members, they reach a certain degree of empathy, understanding, agreement.

Activity component reflects the joint activities of teachers and future border guard officers, while studying a foreign language as well as mutual respect and relations in the process of subject-subject interaction. We have come to conclusion that the subject-subject interaction in the process of a foreign language studying at the higher military educational establishments is a process of mutual influence in joint educational activities of teachers and future border guard officers, where each of the participants is focused on the performance of its functions (teachers organize favorable conditions for interaction, and the students as a collective entity acquire knowledge and skills through cognitive activities based on the individual performance of each personality). It takes the form of cooperation in order to improve the training quality for service tasks performing by means of a foreign language.

Keywords: *subject-subject interaction, components, foreign language, joint activities, future border guard officers, military higher educational establishment.*